

„БЕЛИТЕ ИНДИАНЦИ“ КАТО КУЛТУРЕН ФЕНОМЕН РАЗЛИЧИЯ И ВРЪЗКИ МЕЖДУ НЕГОВИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ И СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ И АСПЕКТИ НА ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ ИНДИАНИСТКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПА

д-р Любомир Г. Кюмюрджиев

катедра „Етнология“, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Резюме: В дългогодишните си проучвания на т.нар. индианистки организации авторът анализира причините за големия европейски интерес към коренните жители на Америка, довел до появата на тези групи. Конкретният доклад е фокусиран върху впечатляващ културен феномен, явяващ се такава причина – „белите индианци“. Корените му водят към историята на Северна Америка от XVII, XVIII и XIX в., когато много евро-американци са адоптирани сред различни индиански племена и отказват да ги напуснат не само при възможност за това, но дори и по принуда. Разгледан е импактът на техните истории върху съвременните индианисти, както и върху новото измерение на феномена след края на традиционните „индиански времена“. В канадските гори или на литературното поле съвременни „бели индианци“ се превръщат в извор на вдъхновение за членовете на индианистките организации, мнозина от които виждат и самите себе си като част от същия феномен.

Ключови думи: коренни американци, индианисти, пленнически разкази, осиновяване, „бели индианци“, пример за подражание, индиански произход, свобода

Dr. Lyubomir G. Kyumurdzhiev - easternchief@yahoo.com

"White Indians" as a cultural phenomenon. Differences and connections between its historical and contemporary dimensions and aspects of their influence on Indianist organizations in Europe

Abstract: In his long-term studies of the so-called *Indianist* organizations, the author analyzes the reasons for the keen European interest in the Native Americans, which led to the emergence of these groups. The particular report is focused on an impressive cultural phenomenon that appears to be such a reason – the “white Indians”. Its roots go back to the history of North America in the 17th, 18th, and 19th centuries, when many Euro-Americans were adopted into various Indian tribes and refused to leave them not only when given the opportunity, but even under duress. The report examines the impact of their life-stories on contemporary *Indianists*, as well as on the new dimension of the phenomenon after the end of traditional “Indian times”. In the Canadian woods or on the literary field, new “white Indians” become a source of inspiration for members of *Indianist* organizations, many of whom see themselves as part of the same phenomenon.

Key words: Native Americans, Indianists, Captive narratives, adoption, “white Indians”, role-model, Indian descent, freedom

Настоящият доклад е базиран върху дългогодишното ми изследване на т.нар. „индиански“ (или още индианистки) организации в Европа. Касае се за възникнали и развили се в Германия (Turski 1993:43-48), Чехия (Jehlicka 2008:112-130), Словакия, Унгария (Nagy 1993:37-42), Полша, Великобритания (Taylor 1988:562-569), Франция (Dubois 1993:27-36), Белгия, Финландия (Hamalainen 1998:13-18), Литва, Украйна, България (Кюмюрджиев 2020:125-143) и други държави на Стария континент групи, чиито членове са обединени от дълбок и траен интерес към реалната история и традиционните култури на коренните жители на Северна Америка. Характерно за тези хора, наричани „индианисти“, „евроиндианци“, „индиански хобисти“ и с други названия, е, че те не само изучават коренните американски традиции, но и се стараят да ги пресъздават на своите лагери възможно най-автентично с цел преживяване на аспекти от миналото на индианските племена. Това превръща индианистките организации в част от феномена „културно-историческите възстановки“. Този феномен има дълга история, отдавна привлича вниманието на етнологзи, социолози, културолози, психолози и други изследователи, а през последните десетилетия се радва на бурно развитие и разпространение по целия свят. Все пак трябва да се отбележи, че въпросните индианистки групи се явяват една по-специфична изява на историческите възстановки, защото реконструкциите на техните членове не са формално свързани с миналото на собствените им народи и страни, нито с култури от техния континент.

Днес индианската тема все още присъства в сериали като „Англичанката“ (2022) на режисьора Хюго Блик и „Друговремец“ (стартирал през 2014 г.) на Роналд Мур, ала старите „индиански“ романи вече вълнуват малцина, нови такива излизат рядко, а от появата на епични кинотворби като „Танцуващия с вълци“ и „Последния мохикан“ ни делят над три десетилетия. Въпреки това американските индианци продължават да са най-популярното в световен мащаб коренно население. Как се е стигнало до това е въпрос, на който не може да се даде еднозначен отговор. За голям

брой хора по света – и най-вече за много европейци – индианците се явяват „класически“ носители на добродетели като свободолюбие, храброст, търпение, издръжливост... Те впечатляват с изкуството си, със своите духовни учения и философия, с дълбоката си връзка с природата. Разбира се, тези характеристики и послания съвсем не са единствено „индиански“ – но по силата на множество обстоятелства са се утвърдили като особено характерни именно за коренните жители на Америка.

Интересът към американските индианци се заражда като своеобразна алтернатива на европейската култура. Той е свързан с интензивното вглеждане в *другия*, типично за европейския светоглед още от края на Средновековието. Тъкмо този интерес към обитателите на новооткритите земи, развихрил се в колониалната епоха, довежда и до раждането на антропологията, макар че моралното ѝ съзряване като наука продължава няколко столетия. В него се преплитат любопитство и сравняване с вече познатото, отхвърляне, възхита и търсене на нови хоризонти.

Много от ранните европейски очаквания към Новият свят са, че опознаването му ще потвърди съществуването на „златния век“ и „райската градина“ тук, на Земята, а неговите обитатели ще се окажат възплъщения на изначалния, създаден по Божи образ и подобие, естествен човек, незасегнат от пороците на цивилизацията. Още през XVI в. италианският хронист на испанска служба Пиетро Мартире д'Ангериа (1457 – 1526) противопоставя скромния и невинен, но и свободен живот на коренните жители на Новия свят на европейската действителност от своята епоха. Френският философ и писател Мишел дьо Монтен (1533 – 1592) директно заявява, че срещата на живеещите в „покой и щастие“ индианци с „нашата [на френската и въобще на европейската цивилизация] извратеност“ ще бъде началото на „тяхната гибел“. Той подчертава, че „диваците“ намират за неприемливо между французите да има презадоволени с „всичко, което им е угодно“, а в същото време сред тях да се срещат и просяци, „изтощени от глад и нужда“ (Монтен 1979:307). За философа индианците са убедени привърженици на справедливостта и равенството. Подобни виждания изграждат идеята за „благородния дивак“, формулирана за пръв път от

френския мореплавател и изследовател на източните канадски земи Жак Картие (1491 – 1557) и подета от английския поет и драматург Джон Драйдън (1631 – 1700), възпяващ волния живот в горите *преди* появата на законите на робството.

В тази повече или по-малко идеализирани представи се извява надеждата, че необятните територии на Новия свят обещава свобода, каквато болезнено липсва на огромни маси от населението на социално разслоената, измъчена от религиозни гонения и непрестанни войни Европа от XVI, XVII и XVIII в. През деветнадесетото столетие същата надежда тласка хиляди американци на запад в търсене на все още непокорени пространства, където да изградят свой свободен живот.

Жаждата за свобода на дошлите в Америка европейци се сблъсква с желанието на коренните жители на континента да водят волния живот на дедите си. Продължилите четири века войни между колонизаторите и местното население довеждат до изтласкването и избиването на десетки индиански племена. Т. нар. „индианска граница“ непрекъснато се премества на запад. Когато тя изчезва, индианците почти изчезват с нея, а много от евроамериканците се чувстват излъгани в порива си към свобода. Повече неувоени територии няма, а усвоените са поделени между едри земевладелци, собственици на железници, мини и големи търговски компании, банкери и политици. Постепенно започва процес на преразглеждане на историята и културните ценности, който довежда до въпроси като: „Какво можехме да научим от индианците?“.

Впрочем тези въпроси вълнуват мнозина – главно в Европа – още по време на индианските войни в Америка. Пътешественици, изследователи и художници като дълго пребивавалия на Стария континент американец Джордж Катлин (1796 – 1872), англичанина Джон Брадбъри (1768 – 1823), германеца Балдуин Мьолхаузен (1825 – 1905), немския принц Филип Максимилиан (1782 – 1867) и швейцареца Карл Бодмер (1809 – 1893) привличат трайно вниманието на широки слоеве от населението на редица европейски държави със своите изложби, разкази и публикации. В една или друга степен индианската тема вълнува дори монарси като английската кралица Виктория (1819 – 1901) и последния френски крал Луи-Филип (1773 – 1850), както и

известни творци и общественици като Виктор Юго (1802 – 1885), Жорж Санд (1804 – 1876), Шарл Бодлер (1821 – 1867), Йожен Дьолакроа (1798 – 1863) и много други.

След края на индианската свобода и насилственото вкарване на последните оцелели северноамерикански племена в резервати, много европейци продължават да търсят в чертите на индианския характер онези качества на духа, които смятат за присъщи на изначално добродетелното, благородно в същността си, природно извисено човешко същество. Световноизвестното пътуващо шоу „Дивият запад на Бъфало Бил“, с което бившият американски ловец на бизони Уилям Ф. Коуди (1846 – 1917) се опитва да възкреси легендите за някогашния живот по „индианската граница“, гастролира неколккратно в Англия, Франция, Италия, Австро-Унгария, Германия, Белгия, Нидерландия и още редица европейски държави. В представленията участват каубои, мексиканци, южноамерикански гаучовци, арабски ездачи, грузинци (представяни като руски казаци), но най-голям интерес определено предизвикват индианците. Навсякъде отношението към тях е не само добронамерено, но и примесено в възхищение. Европейците знаят за героизма, с който коренните американци са защитавали свободата си, чели са за техния традиционен живот и за отчаяните им борби да го запазят във вестници и списания, а също и в романи – както на американски, така и на европейски писатели. Сега храбрите „червенокожи“ бойци с „корони“ от орлови пера и смуглите жени с блестящи черни коси и бродирани с мъниста одежди са пред тях. Вълненията, предизвикани преди години от индианските представления и платната на Джордж Катлин, от дневниците на принц Максимилиан, детайлните картини на Карл Бодмер и пътеписите на Мьолхаузен завладяват жителите на Стария континент с нова сила. В чест на коренните американски членове на трупата, жителите на немския град Карлсруе, където през 1891 г. гастролира „Дивият запад на Бъфало Бил“, започват да се наричат „индианци“¹. Оттам до появата на първите „индиански“ организации в Европа – отново в Германия – крачките са съвсем малко (Taylor 1988:567).

¹ Според А.Ф. (47), немски индианист и жител на Карлсруе, през 1891 г. индианците от трупата на Бъфало Бил лагерували в гората край южния квартал на тогавашния град. Някои от жителите на квартала им гостували и

През новия ХХ в., с изчезването на последните неизследвани територии от картата на света и нарастващите надежди за настъпване на „нова епоха“, индианците са все повече идеализирани от европейски философи и поети (Schuon 1990:69-70). Стига се дотам, че за някои европейци вече не е достатъчно да бъдат „белите братя“ на коренните американци, но и те самите мечтаят да са индианци – или както пише експресионистът Франц Кафка, считан за един от основоположниците на модерната литература на двадесетото столетие: „Да можеше да бъда индианец – във всеки миг нащрек, върху препускащ кон, приведен срещу вятъра...“²

Появата и развитието на „индианските“ групи е следствие на всичко описано по-горе. При техните членове интересът към индианското минало и възхищението от племенните традиции е съчетано с желанието да ги изучават, разберат и прилагат – може би като съвременен отклик на убеждението, че индианците са притежавали и все още притежават важни общочовешки добродетели, които бялата цивилизация все повече губи. Това проличава ярко в посланията на ранния проиндиански скаутизъм, чийто създател – канадско-американският писател, художник, натуралист и общественик Ърнест Томпсън Ситън (1860 – 1946) – е убеден, че познанията за животните, растенията и птиците, обучението за живот сред природата и особено традиционните ценности на коренните американци са изключително благоприятни фактори за здравословното развитие и правилното възпитание на подрастващите от неговото време.

Призивът на Томпсън Ситън скоро намира силен отклик в Европа. Разбира се, неговите идеи съвсем не са единствената причина за появата на европейските индианистки дружества. Немски, ирландски, френски и италиански писатели предоставят на многобройните си читатели романтични истории с индиански главни герои, подпомагани в борбата си срещу враждебни племена – и срещу американския империализъм – от свои „бели братя“ от Европа. Самите коренни американци се

канели индианците на гости в домовете си. По-късно тези германци от Карлсруе с гордост започнали да наричат самите себе си *Indianer* („индианци“) – лична кореспонденция, ноември 1999 г.

² Kafka, F. 1912, *Wunsch Indianer zu werden. Betrachtung*, Hamburg, Rowohlt Verlag.

превръщат в пример за подражание за все повече европейци. Жители на управляваната от Хабсбургите Чехия се отъждествяват с борещите се за земите си индианци, унгарски младежи се обединяват около харизматични пътешественици и писатели в индиански клубове, германци търсят паралели между древните си деди и северноамериканските племена. Немските индиански романи добиват широка популярност в Европа, по-късно надмината само от немските индиански филми. Може да се обобщи, че създаването и развитието на индианистките организации на Стария континент са свързани със значими социокултурни и политически явления в европейската история.

В моята докторска дисертация разглеждам детайлно множеството причини за изключителния интерес у голям брой европейци към историята и традиционните култури (донякъде и към съвременното) на американските индианци. В настоящия доклад направих само бегъл преглед на някои от тези причини, за да се съсредоточа оттук насетне върху една от тях – културния феномен с оксиморонно название „бели индианци“. Връзките и различията между неговите исторически аспекти и съвременните му измерения са не само много интересни за изследване, но и са оказали – и продължават да оказват – силно влияние върху „индианските“ организации в Европа (и другаде) по специфични начини.

Самото определение „бели индианци“ има исторически корени. То характеризира онези хора с европейски (по-късно и американски) произход от XVII, XVIII и XIX в., които – бидейки пленени от индианци или, в по-редки случаи, отивайки по своя воля да живеят сред индиански племена – били церемониално и социално адоптирани там и с времето се превръщали в пълноправни членове на съответните родове, кланове и племенни общности.

За „белите индианци“ намираме най-много сведения в т.нар. „пленнически разкази“. Записани на английски, френски, испански и други европейски езици, тези истории са се обособили в отделен жанр. Те разказват за съдбата на хора, пленени от представители на друга, много различна, *чужда* култура; похитителите са смятани

за диви и примитивни, за нецивилизовани. Най-ранните „пленически разкази“ идват от англичани, заловени от берберски пирати и продадени в робство в Северна Африка и Близкия изток през XVI и XVII в. По-късно похитените били откупени, успели да избягат или се освободили по други начини – и така имали възможност да разкажат преживелиците си.

Най-многобройни и известни обаче са историите на европейци и американци, пленени от различни племена на северноамериканските индианци. Жестоката конкуренцията между Франция и Англия за овладяването на Северна Америка през XVII – XVIII в. създавала предпоставки за непрекъснати вражди не само между техните колонии, но и между индианските им съюзници. Воините от племената, подкрепящи Франция често извършвали набези в английските територии, а тези, които били в съюз с англичаните, атакували френските поселища. Нападенията в територията на врага, от които най-много страдало цивилното население, имали за цел отмъщение и натрупване на военен престиж, сдобиване с плячка и съвсем не на последно място – набавяне на пленници. Индианските воители предпочитали да похищават млади хора, главно жени, но също и деца от двата пола. Все пак в плен били отвлечани и по-възрастни мъже и жени. Ако индианците преценили, че имало риск да бъдат преследвани от вражески отряд, а пленниците ги бавели, убивали част от тях или дори всички. Ако по пътя някой от похитените се опитал да избяга и опитът му се оказал неуспешен, го чакала неминуема смърт. Тези от пленниците, които не могли да се движат достатъчно бързо поради нараняване, старост или заболяване, също били убивани.

Завръщането в съответното индианско село най-често отнемало няколко дни. Там обаче опасностите за пленниците не свършвали. Нещо повече – някои от тях, особено по-възрастните мъже, били отвлечани с цел да бъдат екзекутирани в индианското поселище. Това се правело за утешаване на онези членове на племето, които били загубили свои близки от ръцете на белите, а също и като акт на отмъщение. Бавното, мъчително умъртвяване на пленника имало и своите

религиозни причини – смятало се, че удовлетворява не само живите, но и духовете на загиналите индианци (Fitzpatrick 2016:241-245).

Ако оцелели до завръщането в индианското село и били на желаната възраст, пленниците най-често били осиновявани. Тъкмо по тази причина от колониалните селища били отвлечани по-млади хора. Те били адаптирани в индиански семейства, в които бил загинал син или брат, имало починала сестра или дъщеря – приемали ги на мястото на напуснал света на живите близък роднина (Drimmer 1985:146). Очевидно това, че осиновените не само не били от даденото племе, но и произхождали от друга раса, ни най-малко не притеснявало осиновителите. След тържествена церемония на „белия индианец“ се давало името на починалия, чието място заемал. Оттук насетне той бил възприеман като пълноправен член на семейството и се ползвал с грижите на рода и закрилата на племето. След изтичането на определено време, в което бил зорко наблюдаван, доскорошният пленник вече разполагал с оръжие, можел да ловува и бил свободен да ходи, където пожелае. За осиновените момичета и жени условията не били по-различни – те също разполагали с всички сечива, включително оръжията, които ползвали индианките, а движението им из даденото село и околностите му било не по-малко свободно.³ Момчетата и младежите били обучавани за воители, каквито по правило били всички мъже в племето. След известен период те се включвали в бойни походи, които нерядко били предприемани срещу поселища на бели колонисти. Никой не ги задължавал да го правят – това било тяхно решение, продиктувано от желанието им да трупат боен опит и престиж в общество, ценящо високо военните заслуги на мъжете. Този воински престиж ги правел и желани брачни партньори. Повечето от белите индиански воители се женели за жени от племето, а „белите индианки“ взимали за съпрузи коренни американци. С раждането на децата в тези семейства асимилирането на някогашните пленници добивало завършен вид.

³ Както научаваме от разказите на Джеймс Смит (1737 – 1813) и от спомените на Джон Танър (1780 – 1846).

Все пак отделни английски, френски, немски, холандски или американски пленници били освобождавани, разменени, продавани или успявали да избягат, преди да се превърнат в „бели индианци“. Именно на някои от тях принадлежат мемоари като този на Мери Роуландсън⁴ (ок. 1637 – 1711), отвлечена от индиански воини заедно с трите ѝ деца по време на т.нар. Война на крал Филип⁵, както и на Джон Уилямс (1664 – 1729), пуритански проповедник от Масачузетс, пленен от ирокези и абенаки при известното в историята на северноамериканските колониални войни нападение над Диърфийлд (1704 г.). Те изживяват ужаса от самото пленяване, мъката от загубата на своите роднини и приятели, убити от индианците, изнурителното пътуване през гори и реки. В крайна сметка и двамата са освободени и се завръщат в английските поселища, като даже успяват да издействат освобождаването и на оцелелите си деца. Когато обаче Уилямс се опитва да преговаря за освобождаването на десетгодишната си дъщеря Юнийс, осиновена в семейство на племето мохок, той среща както несъгласието на френския губернатор на Квебек, който не иска да изгуби благоразположението на индианските си съюзници, така и нежеланието на самата Юнийс да напусне мохокското семейство. От отвлечането ѝ са минали по-малко от три години, но явно това време е било достатъчно за превръщането на английското момиче в „бяла индианка“.

Историята на Мери Джемисън, публикувана през 1824 г.⁶, разкрива различна позиция спрямо пленничеството сред индианците от тази на Мери Роуландсън. Джемисън не спестява подробности относно жестокостта на похитителите ѝ от племето шоуни, които избиват цялото ѝ семейство, но разказва с топлота за ирокезите сенека, на които шоуните я продават. Род на сенека приема 12-годишната тогава Мери за своя дъщеря. Тя остава сред индианците, научавайки езика и обичаите им. Отказва да се върне при англичаните, а по-късно и при американците, макар че

⁴ Вж. <https://www.gutenberg.org/files/851/851-h/851-h.htm>

⁵ Войната на крал Филип (1675 – 1678) – първият мащабен въоръжен отпор на няколко индиански племена от Нова Англия срещу английските колонисти, методично изтласкващи коренните жители от земите им. Метаком, вождът на обединените индианци, бил наричан от белите „крал Филип“ – оттам и названието на войната.

⁶ Вж. <https://www.gutenberg.org/files/6960/6960-h/6960-h.htm>

такива възможности ѝ се предоставят неколккратно. Омъжва се в племето два пъти, има деца и от двата си брака. Мери Джемисън умира на 90-годишна възраст, след почти осем десетилетия живот на „бяла индианка“.

Нежеланието на осиновените бели пленници да напуснат своите индиански осиновители е особено ярко представено в писмата на полковник Анри Буке⁷ до сър Уилям Джонсън⁸ от късната есен на 1764 г. и в доклада на друг офицер от армията на Буке, отпечатан в *The Register of Pennsylvania* от 1765 г.⁹.

„Всички пленници напуснаха индианците със съжаление. Индианчетата проливаха сълзи и смятаха белите за варвари. Няколко жени се измъкнаха през нощта и избягаха при червенокожите си приятели. Една млада жена бе отведена от роднините си вързана, за да не може да се върне при индианките. Сред тези хора не бе имало нито един-единствен случай, в който те да са се възползвали от слабостта на някоя жена, за да я принудят да се омъжи. На жените се давала свободата да избират, а онези, които предпочитали да останат неомъжени, не страдали поради решението си.“

„Когато прегръщаха пленниците си за последен път, индианците проливаха потоци от сълзи и им подаряваха цялото си незначително имущество в знак на своята обич. Те дори помолиха и получиха съгласието на полковник Буке да ги придружат до Питсбърг и по време на това пътуване ловуваха и снабдяваха белите си роднини с еленово месо.“ (Кърууд 2013:7-8).

⁷ Анри Л. Буке (1719 – 1765) – швейцарски офицер на английска служба, участвал във Френската и индианска война (1754 – 1763) и Войната на Понтиак (1763 – 1766). Успява да принуди ирокезите, делауерите, уаяндотите и шоуните да върнат над 200 бели пленници, повечето от които – осиновени от племената като деца и нежелаещи да се разделят с индианските си семейства. Печално известен като един от първите европейски офицери, приложили тактиката на раздаване на заразени с едра шарка одеяла на индиански племена с цел тяхното „безкръвно“ унищожаване.

⁸ Уилям Джонсън (ок. 1715 – 1774) – ирландски аристократ, британски офицер и колониален администратор. Джонсън научава езика и много от обичаите на племето мохок от ирокезкия племенен съюз и е назначен за британски агент на ирокезите. Жени се за ирокезка жена и има множество поддръжници сред ирокезките вождове. Заради успехите си през 1756 г. е назначен за суперинтендант по индианските въпроси за всички северни английски колонии.

⁹ По сведение на американския писател, изследовател и природозащитник Джеймс Оливър Кърууд (1878 – 1927) в предговора към книгата му *The Plains of Abraham*, 1928 г. (издадена на български език под заглавие *Равнините на Абраам* през 1973 и 2013 г.),

Съдбата на отказалите да напуснат осиновилите ги племена „бели индианци“ е основен акцент в изследванията на американския историк и писател от канадски произход Алан Фицпатрик. Изследванията му показват, че повече от 1200 бели пленници, адаптирани от ирокезите, делауерите, шоуните, уаяндотите и други коренни народи от североизточните територии на Северна Америка, не са пожелали да се върнат при евро-американските си роднини в поселищата, откъдето били отвлечени като деца и младежи – и то въпреки възможностите, предоставени им от мирните договори между индианци и бели, сключени през 1764 г. и през следващите десетилетия.

Според изследователката на „пленническите разкази“ Катрин Дерунян-Стодола статистическите данни за броя на белите мъже, жени и деца, отвлечени от индианците между XVI и XIX в., са неточни и ненадеждни, защото само някои от тези случаи са записвани, но повечето не са, а и съдбата на много от загиналите и изчезнали пленници е останала неизвестна (Derounian-Stodola 1998:xv). Тя смята, че дори по най-консервативни оценки броят на похитените от индианците евро-американци би следвало да е значително над хиляда. И по други сведения между началото на Войната на крал Филип (1675 г.) и края на Френската и индианска война (1763 г.) около 1640 жители на Нова Англия били отвлечени в плен от различни индиански племена от Североизточния горски регион ¹⁰. По-късно, по време на военните конфликти между бели и индианци през XIX век, стотици европейци и американци, главно жени и деца, били пленени от племената от Големите равнини (White 1969:327-354). Някои от тези пленници загинали, ала други се превърнали в „бели индианци“, нежелаещи да изоставят традиционния живот на осиновителите си.

Съдбата на „белите индианци“ вълнува не само историците, но и много от членовете на „индианските“ групи в Европа. Преди време бях силно впечатлен от начина, по който завършваше писмата си мой кореспондент – индианист от

¹⁰ Вж. <https://www.americanantiquarian.org/proceedings/44517639.pdf>

Нидерландия: „К.О., пленен като момче от индианците от Равнините“. Той използваше многозначността на английската дума *captured*, която се превежда като „пленен“, но би могла да означава и „запленен, очарован“ (в българския език „пленен“ също се използва с такова преносно значение).

Голяма част от индианистите в Европа са очаровани от историите за европейски заселници и американци, пленени от различни племена, а после осиновени от техни семейства и превърнали се в „бели индианци“¹¹. За тях те се явяват историческо доказателство, че е възможно да станеш *истински индианец*, дори и ако не си роден такъв. Индианистите гледат на тези истории като на свидетелство, че за някогашните индианци – онези от „традиционните времена“ – цветът на кожата не е имал значение. Това ярко контрастира с негативните реакции на някои съвременни коренни американци, които обвиняват европейските индианистки организации в „културни присвоявания“, в „кражба на култура“.

Историята на „белите индианци“ не завършва с края на някогашния свободен живот на индианските племена в Северна Америка. През ХХ век този феномен добива други измерения. Новите „бели индианци“ също не са с коренен американски произход, но не са били отвлечени (поне не и в прекия смисъл на понятието) от ирокезите или команчите... Това са главно европейци със специфичен жизнен и творчески път, които по един или друг начин се самоидентифицират като представители на северноамерикански племена. Всички те са активни пропагандатори на традиционните индиански ценности и почти без изключение са автори на книги за коренния американски светоглед, живот в хармония с природата и т.н. Повечето от тях изграждат легенда за индианския си произход, като за целта значително променят или напълно фалшифицират биографията си. Някои дори

¹¹ Тези индианисти не вземат предвид участието на пленниците, убивани по време на завръщането на военния отряд към селото му или пък ритуално екзекутирани в самото индианско село. По думите на един реенактор (Л.А., българин, 56), посветил се на различен период от историята и на друга култура, „Всеки си представя, че в Древен Рим би бил патриций, жрец, центурион, легионер – но никой, че може да е роб в мините.“ (септември 2019 г.)

публикуват измислени от тях истории за „индианското“ им детство и/или младостта им сред дадено племе.

Арчибалд Стенсфийл Билейни (1888 – 1938) е роден и отраснал в Хейстингс, Англия, но прекарва по-голямата част от живота си сред коренни жители на Канада. Там той усвоява и прилага все още живите традиционни умения на племената оджибуе, крии и ирокези за живот сред горите. Години наред се препитава с традиционни за много канадски индианци в началото на XX век дейности – трапер¹², търгуващ с животински кожи; водач на богати американски и европейски ловци, желаещи да се сдобият с трофеи от мечка гризли или канадски лос; превозвач с кану и носач из все още дивите територии... Билейни навсякъде твърди за себе си, че е метис, чиято майка е индианка, а баща му е шотландец. Снимките от онова време показват висок, слаб мъж с остри черти на лицето и дълга черна коса, сплетена на две плитки. Негови приятели от племето оджибуе му дават името Сивата Сова¹³, с което той става световно известен.

Под въздействие на индианската му съпруга Анахарио и случки като приютяването на осиротели бобърчета в техния дом, в Сивата Сова започва процес на дълбока промяна. От ловец и търговец на кожи той постепенно се превръща в убеден природозащитник. „Белият индианец“ с британско образование пише статии и издава няколко книги. Някои от тях илюстрира в характерния си непрофесионален, но експресивен стил на рисуване. С колоритната си личност и активна дейност от двете страни на океана – в Северна Америка и в родната си Англия – Сивата Сова изиграва важна роля в борбата за опазването на канадската природа. Творчеството му оказва силно въздействие върху немалко европейски индианисти и цели „индиански“ организации¹⁴. Арчибалд Билейни умира от пневмония в своята хижа

¹² Трапер – ловец с капани, предимно на бобри, но и на други животни с ценни кожи, които ловува през студения сезон (когато животните са със зимната си козина), а през пролетта продава улова си в търговски пункт. От същото място се запасява със стоки за живота в гората, които не може да произведе сам.

¹³ Точното име е Уа-Ша-Куон-Асин, което се превежда от езика анишинаабе (оджибуе) като Този,-Който-Лети-През-Нощта. Така оджибуеите наричат сивата сова (*Strix nebulosa*), позната у нас като брадата улулица.

¹⁴ По сведения на индианисти от Великобритания, Германия, Унгария, Литва, Латвия и Русия.

на езерото Аджауаан в канадската провинция Саскачеван, ненавършил 50 години. До края на живота си Сивата Сова тайно боядисва светлата си европейска коса черна, носи кожени дрехи с ресни и упорито твърди, че е от индиански произход. Години по-късно това е опровергано, но истината за европейското му потекло не намалява посмъртната слава на англичанина, който станал индианец по свое желание и живял сред канадските коренни жители като един от тях.

Важна роля за популяризирането на индианската тема и създаването на някои от първите индианистки групи в Полша има бившият член на антифашистката съпротива по време на Втората световна война Станислав Суплатович (1920 – 2003). Подобно на Арчибалд Билейни, Суплатович също претендира, че е от индиански произход. Ала докато за Сивата Сова се знае, че е прекарал десетилетия сред коренни жители на Северна Америка, то за Сат-Ок не е ясно дали изобщо е имал контакти с такива преди написването на неговата „индианска автобиография“¹⁵ и на няколко други творби, които го правят известен като „бял индианец“.

В „Земята на Солените скали“ и нейното продължение „Тайнствените следи“ Станислав Суплатович твърди, че неговата майка е полякиня, а баща му е вожд на племето шоуни, обитаващо северните гори на Канада. Самият той се представя със своето „индианско“ име Сат-Ок, което „превежда“ като Дългото Перо¹⁶. Патрон на индианистки групи в Полша и почетен член на други такива в Русия, Суплатович е един от онези „бели индианци“, които се превръщат в ярък пример за много хора от европейските индианистки организации. До самата си смърт през юли 2003 г. Сат-Ок поддържа версията за истинността на своята „индианска“ биография. С времето обаче се натрупват доказателства, че той изцяло я е измислил (Григорова 2019:261-276). Въпреки това книгите му се четат с интерес в Полша, Русия, България и други

¹⁵ Sat-Okh 1958, *Ziemia słonych skal*; на български: Сат-Ок 1964, 1972 *Земята на Солените скали*, София, Народна младеж. Втората част на повестта – *Тайнствените следи* – излиза само на руски език.

¹⁶ Сат-Ок не означава „Дългото Перо“ на езика на шоуните. По моя молба през юни 2021 г. Тъмният Дъжд Том от клана на Водната пантера на източните шоуни сподели как звучи „Дългото Перо“ на шоунски език: Кинуи Миикона.

бивши социалистически страни. И до днес почитатели на тези творби продължават да вярват, че Суплатович е роден в Канада и е прекарал детството и юношеството си сред племето шоуни¹⁷.

Една от книгите на Сат-Ок – „Фортът над Атабаска“ (1985 г.) – е написана в съавторство с човек, назован Якта-Оя. На полската литературна сцена излиза още едно „индианско“ име. То е псевдоним на Йозеф Славомир Брал (1934 – 2002), офицер от Гражданската милиция и деец на Полската обединена работническа партия. След прекаран инфаркт в края на 70-те години на ХХ в. той е принуден да се пенсионира. По същото време се запознава със Станислав Суплатович. Вследствие на това познанство в Брал се разпалва интерес към северноамериканските индианци. Понеже проявява литературен талант, Славомир Брал става съавтор на Сат-Ок в написването на книгата „Фортът над Атабаска“, а още на следващата година излиза и първата му самостоятелна творба на индианска тематика – „Звездата на мохок“ (Rosiak 2017:142-146). Автор е на още няколко книги с подобна тематика, които подписва с „индианския“ си псевдоним Якта-Оя¹⁸. Той е изписан и върху надгробния му паметник.

„Индианската“ дейност на Йозеф Славомир Брал се развива само в полето на литературата. За разлика от него, Станислав Суплатович активно изгражда своята „индианска легенда“ както чрез книгите си, така и посредством участия в телевизионни и радио интервюта, създаване на собствен индиански музей, изнасяне на лекции и най-вече чрез пряко присъствие в дейността на „индианските“ групи в Полша, на част от които е организатор и вдъхновител.

Макар и отдавна да са събрани множество доказателства, че Сивата Сова и Сат-Ок са англичанин и поляк, стараящи се да убедят света в своя изфабрикуван индиански произход, те все още имат верни почитатели, сред които има и немалко

¹⁷ През януари 2023 г. в разговор с българина Ф.Ф. (58, мъж) научих, че той продължава да смята *Земята на Солениите скали* на Сат-Ок (Станислав Суплатович) за „истинска индианска книга“, в която са дадени „факти от реалната индианска история“. Подобни възгледи имат и някои мои полски и руски респонденти.

¹⁸ Не е известно значението на това име, нито неговият конкретен произход.

индианисти. Част от тези хора не желаят да приемат вече известните факти за реалния произход на Арчибалд Билейни и Станислав Суплатович, продължават да вярват в индианското им потекло¹⁹. От друга страна „демаскирането“ на Сивата Сова и Сат-Ок поражда нов култ – този към *избора* им да бъдат индианци, макар и да са родени европейци. Този избор ги прави дори още по-близки, още по-разбираеми за индианистите от европейските държави.

Като типичен представител на „белите индианци“ може да бъде посочен и американският актьор Айрън Айз²⁰ Коуди (1904 – 1999). По време на своята 50-годишна филмова кариера и многобройни участия в телевизионни предавания, семинари по традиционни индиански умения и рекламни дейности, този притежател на звезда на холивудската „Алея на славата“ и автор на няколко книги успява да скрие от широката публика своя италиански произход и факта, че няма нищо общо с племената крии и чероки, за чийто потомък се представя. Истинското име на Железните Очи е Еспера Оскар де Корти, а неговите родители са преселници от Сицилия. Европейският му произход е причината да го спомена сред останалите „бели индианци“ от Стария континент.

Впрочем в Северна Америка претендиращите да имат индиански произход, който не могат да докажат, са толкова много, че за тях се е оформило конкретно название – *Pretendian*, съчетание от английските думи *pretend* („претендирам“, но и „преструвам се“, „правя се на“) и *Indian* („индианец“). Такива непотвърдени от факти и документи претенции са изказвани от американския професор Уорд Чърчил, специалист по етнически изследвания и политически активист; от известния актьор Джони Деп; от писателя и журналиста Джеймейк Хайуотър (с рождено име Джеки Маркс, 1931 – 2001) и мнозина други. Особено интересен е случаят с писателя

¹⁹ Спорил съм с О.Я. (56) от Русия на тази тема, но каквито и доказателства да прилагам, опонентът ми оставаше непреклонен в становището си, че Станислав Суплатович (Сат-Ок) наистина има индиански произход и действително е прекарал детството сред шоуните в Канада. Индианисти от Полша представят като доказателство за същото документалния филм за Сат-Ок *Wojownik z urodzenia* („Воин по рождение“) от 2007 г., в който са разгледани някои интересни, но недоказани твърдения относно реалната му биография.

²⁰ Iron Eyes (англ.) – Железните Очи.

Форест Картър (1925 – 1979), автор на многократно издаваната книга *Обучението на Малкото Дърво* (1976). В нея Картър не само възхвалява традиционните ценности на племето чероки и осъжда системата на интернатите, целящи да откъснат индианските деца от корените им, но и се старае да внуши, че разказва историята на собственото си детство. Разкрития на журналисти от *Ню Йорк Таймс* от 1976 г. и други, направени по-късно, доказват, че Форест Картър всъщност е Ейза Ърл Картър, бивш член на Ку-клукс-клан и дългогодишен поддръжник на идеята за расовото неравенство.

В наши дни като „бял индианец“ може да бъде определен Адолф Гуторлайн, чийто баща е швейцарец, а майка му е унгарка. За разлика обаче от Сивата Сова, Сат-Ок и Айрън Айс Коуди, той никога не е твърдял, че има индиански произход. Повече от половин век Адолф живее сред чернокраките в Канада, където е церемониално осиновен от старейшини на този народ под името Гладния Вълк²¹. Там създава семейство с местна жена и е уважаван пазител на племенни светини и свързаните с тях церемонии и обичаи. Адолф Гладният Вълк е автор на множество книги, повечето от които са посветени на индианските традиции и история, както и на живота сред природата в хармония с нейните закони.

Спомням си дълбокото впечатление, което ми направи материал за Гладния Вълк в декемврийския брой на българското списание „БТА-Паралели“ от 1979 г. Разказът за неговия живот на индиански традиционалист – в голяма степен следствие от юношеския му интерес към коренните жители на Америка – силно ме развълнува, а снимките на европейца в традиционни чернокракски одежди с неговото индианско семейство затвърдиха в мен усещането за сбъдната мечта. От по-късни разговори с български, руски, унгарски, словашки и немски индианисти узнах, че такъв ефект са имали и върху тях сведенията за личността и живота на Адолф Гладния Вълк –

²¹ През 1998 г. гостувах в продължение на три месеца на Адолф Гладния Вълк и неговото семейство в ранчото им в канадските Скалисти планини.

европеецът, превърнал се в индианец, без да измисля и поддържа своя „индианска“ биография.

При завръщането ми от Канада, където прекарах летните месеци на 1998 г., един от тогавашните български индианисти²² ми довери, че тайно се е надявал да остана (макар и нелегално) в презокеанската страна – и по-специално сред индианците, – за да се превърна с течение на времето в „българския Сивата Сова или Гладния Вълк“.

В известна степен житейската история на Адолф Гладния Вълк съвпада с тази на белгиеца Крис Рейвънсхед²³, който от началото на 80-те години на миналия век живее сред племената хункпапа и миниконжу лакота в американския щат Южна Дакота. За разлика от Гладния Вълк, той е почти неизвестен в Европа – познават го само някои членове на „индиански“ групи в Белгия, Нидерландия и България.

За мнозина индианисти „белите индианци“ – и историческите, а особено съвременните – са модели за подражание, фигури, с които в една или друга степен се идентифицират. За тях самото съществуване на хора като Сивата Сова, Сат-Ок и Адолф Гладния Вълк още веднъж доказва, че „Да си индианец не е въпрос на процент от кръвта, а Път в живота“²⁴.

Макар и рядко, осиновяване, побратимяване и друго церемониално адаптиране на европеец от коренни американци може да се случи и в наши дни. Има обаче съществени разлики между (от една страна) Сивата Сова, Гладния Вълк и Крис Рейвънсхед, които променят в изключително голяма степен живота си на англичанин, швейцарец и белгиец, оставайки за *постоянно* сред племената оджибуе, чернокраки и лакота – и (от друга страна) ритуално приетите в някое индианско семейство европейци, които посещават роднините си в Северна Америка само понякога и то за

²² Разговор с българина Л.А. (мъж, тогава на 32) – септември 1998 г.

²³ През лятото на 2015 г. имах възможността да се запозная лично с Крис Рейвънсхед в Рапид Сити, Южна Дакота, САЩ.

²⁴ Думи на Арчи Куцият Елен (1935 – 2001) индиански традиционалист от народа лакота, произнесени по време на посещението му при индианисти от град Триптис в тогавашната ГДР през пролетта на 1983 г. – по спомени на немския индианист Р.К (65). и по записки, публикувани в руския алманах *Первые американцы*, Санкт-Петербург, бр. 1, 1996, с. 69-73.

кратко. Наред с това далеч не всички европейци, претендиращи, че са били „осиновени“ от дадено индианско семейство или род, действително са били приети там. Някои „последователи на индианците“ от Европа просто не разбират, че даден приятелски жест, оказан им от коренен американец по време на ваканцията им в САЩ или Канада, не се явява „церемониално сродяване“. Други направо си измислят своето „побратимяване с индианци“, за да повишат статуса си в европейската индианистка група, към която принадлежат. Трети попадат на комерсиално настроени представители на някоя коренна американска общност, които срещу определена сума в долари „осиновяват“ наивния европейец от името на цялото племе. През август 1995 г. Уорън Изправеният Кон (оглала лакота / северен шайен) ми обясни: „Ако някой ти каже, че го е осиновило племето лакота, или шайени, или кроу... което и да е *племе* – не му вярвай! Попитай го кое семейство от това племе го е осиновило, конкретно кой род, кои хора... Ако не може да посочи, значи не казва истината.“

Разбира се, има европейски индианисти, които са реално осиновени от коренни американски семейства, действително са побратимени с индианци. Приемането им като церемониални роднини в тези общности става при различни обстоятелства, но почти никога не означава, че те са водели или ще водят живот на „бели индианци“ – поне не и в стила на Сивата Сова (Арчибалд Билейни), Гладният Вълк (Адолф Гуторлайн) или Крис Рейвънсхед, които си остават изключения. В очите на повечето „евроиндианци“ обаче самото сродяване с коренни американци е не само голяма чест, но и своеобразна „гаранция за автентичност“. Мнозина от тях смятат, че тъкмо индианистите са днешните „бели индианци“²⁵ – съвременни представители на културния феномен, чиито исторически корени отвеждат в епохата на колониалните войни в Северна Америка и на завоюването на американския Запад, за да се трансформират с времето в търсене на „неопорочени от цивилизацията“ общочовешки идеали, на свобода и най-вече на самия себе си в образа на *другия*.

²⁵ Подобни мнения бяха изказани нееднократно в разговори и кореспонденция по време на изследването ми от индианисти от Русия, Унгария, Белгия, България и други европейски страни.

Цитирана литература:

КНИГИ

Кърууд, Дж. О. 1973, *Равнините на Абраам* – София, Народна култура; 2013, Изток-Запад. [Karud, Dzh. O. 1973, *Ravninite na Abraam* – Sofia, Narodna kultura; 2013, *Iztok-Zapad.*]

Монтен, М. дьо, 1979, *Опити*, т. I – София, Наука и изкуство. [Monten, M. dyo, 1979, *Oriti*, t. I – Sofia, Nauka i izkustvo.]

Сат-Ок 1964, 1972, *Земята на Солените скали* – София, Народна младеж. [Sat-Ok 1964, 1972, *Zemyata na Solenite skali* – Sofia, Narodna mladezh.]

Сат-Ок, Расулова А. 1976, 1980, *Таинственные следы* – Москва, Детская литература. [Sat-Ok, Rasulova A. 1976, 1980, *Tainstvennye sledy* – Moskva, Detskaya literatura.]

Сивата Сова 1975, *Приключенията на Сейджо и нейните бобри* – София, Народна младеж. [Sivata Sova 1975, *Priklyucheniyata na Seydzhо i neynite bobri* – Sofia, Narodna mladezh.]

Ситън, Ъ. Т. 1968, *Ловци в северните гори* – София, ЗЕМИЗДАТ. [Sitan, A. T. 1968, *Lovtsi v severnite gori* – Sofia, ZEMIZDAT.]

Тодоров, Ц. 1992, *Завладяването на Америка – въпросът за другия* – София, Университетско издателство Св. Климент Охридски. [Todorov, Ts. 1992, *Zavlyadyavaneto na Amerika – voprosat za drugia* – Sofia, Universitetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ohridski.]

Юрген, А. 1960, *Синята птица. Осинoveniyat от ирокезите* – София, Народна култура. [Yurgen, A. 1960, *Sinyata ptitsa. Osinoveniyat ot irokezite* – Sofia, Narodna kultura.]

Calloway C., Gemünden G., Zantop, S. (Eds.) 2002, *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections*. Lincoln, University of Nebraska Press.

Carter, F. 1976, *The Education of Little Tree*, New York, Dell Publishing Company.

Cartier, J. 2002, *Voyages au Canada*, Québec, Lux Éditeur.

Derounian-Stodola, K. Z. 1998, *Introduction, Women's Indian Captivity Narratives*, New York: Penguin Books.

Drimmer, F. (Ed.) 1985, *Captured by The Indians: 15 Firsthand Accounts, 1750-1870*, New York, Dover Publications, Inc.

Fitzpatrick, A. 2020, *Captives and Kin in the Ohio Country*, Wheeling, WV, Fort Henry Publications.

Fitzpatrick, A. 2016, *The White Indians: The Untold Story of the Captives Who Never Came Back*, Wheeling, WV, Fort Henry Publications.

Grey Owl 1934, *Pilgrims of the Wild*, London: Lovat Dickson & Thompson.

Grey Owl 1936, *Tales of an Empty Cabin*, London: Lovat Dickson & Thompson.

Grey Owl 1932, *The Men of the Last Frontier*, London, Country Life Ltd.

Keely, L. H. 1996, *War Before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage*, Oxford University Press.

Rosiak, D. 2017, *Biało-czerwony. Tajemnica Sat-Okha*, Czarne, Wołowiec.

Sat-Okh 1958, *Ziemia słonych skał*. Warszawa, Czytelnik

Seton, E. T. 1903, *How Boys Can Form A Band of Indians*, Philadelphia, Curtis Publishing Company.

Seton, E. T. 1906, *The Birchbark Roll of the Woodcraft Indians*, Garden City, NY, Doubleday.

Seton, E. T. 1904., *The Red Book*, New York, publ. by the Author.

Smith, J. 2010, *An Account of The Remarkable Occurrences in The Life and Travels of Col. James Smith During His Captivity with The Indians in The Years 1755-1759*, Whitefish, Kessinger Legacy Reprints.

Tanner, J., Edwin, J. 1830, *A Narrative of the Captivity and Adventures of John Tanner During Thirty Years Residence Among the Indians in the Interior of North America*. New York: G. & C. & H. Carvili.

Williams, J. 1987, *The Redeemed Captive – Returning to Zion*, Carlisle, Applewood Books.

МАТЕРИАЛИ В СБОРНИЦИ И СПИСАНИЯ

Григорова, М. 2019, „Полският индианец“ писателят Сат-Ок – легенда и деконструкция в книгата на Дариуш Рошяк „Бяло-червеният. Тайната на Сат-Ок“ – в STUDIA PHILOLOGICA UNIVERSITATIS VELIKOTARNOVENSIS, Vol. 38/1 – Велико Търново. [Grigорова, М. 2019, „Polskiyat indianets“ pisatelyat Sat-Ok – legenda

i dekonstruktsia v knigata na Dariush Roshyak „Byalo-chervenyat. Taynata na Sat-Ok“ – v STUDIA PHILOLOGICA UNIVERSITATIS VELIKOTARNOVENSIS, Vol. 38/1 – Veliko Tarnovo.]

Кюмюрджиев Л. 2020, *Общество “Орловият кръг” – българският отговор на феномена „индиански групи“ на Стария континент*, АНАМНЕЗА, Год. XV, кн. 4. [Kyumyurdzhiev L. 2020, Obshtestvo “Orloviyat krag” – balgarskiyat otgovor na fenomena „indianski grupi“ na Staria kontinent, ANAMNEZA, God. XV, kn. 4.]

[**Няма посочен автор** – преводен материал] декември 1979, *Живот при индианците* – в сп. БТА-Паралели, бр. 52, год. XV, 27-31. [[Nyama posochen avtor – prevoden material] dekemvri 1979, Zhivot pri indiansite – v sp. BTA-Paraleli, br. 52, god. XV, 27-31.]

[**Няма посочен автор**] 1996, *Первые американцы*, Санкт-Петербург, бр. 1,

[Nyama posochen avtor] 1996, Pervaie amerikantai, Sankt-Peterburg, br. 1,

Dubois, D. 1993, *Indianism in France* in European Review of Native American Studies, 7:1.

Hamalainen, R. 1998, *“We Are the Mystic Warriors of Finland”*: Finish Indianism in European Review of Native American Studies, 12:1.

Jehlicka, P. 2008, *Indians of Bohemia: The Spell of Woodcraft on Czech Society 1912-2006* in Sport-Ethnie-Nation: Zur Geshichte und Soziologie des Sports in Nationalitatenkonflikten und bei Minoritaten – Baltamannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren.

Nagy, I. 1993, *Indianism in Hungary* in European Review of Native American Studies, 7:1.

Schuon, F. 1990, *The Sacred Pipe in The Feathered Sun. Plains Indians in Art and Philosophy* – Bloomington, World Wisdom Books.

Taylor, C. F. 1988, *The Indian Hobbyist Movement in Europe* in Washburn, W.E. & Sturtevant, W.C. (eds.), *Handbook of North American Indians*, vol. 4: History of Indian-White Relations – Smithsonian Institution Scholarly Press.

Turski, B. 1993, *The Indianist Groups in the G.D.R. – Development – Problems – Prospects* in European Review of Native American Studies, 7:1.

White, L. J. 1969, *White Women Captives of Southern Plains Indians, 1866-1875*, Journal of the West 8.

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

d'Angheria, Pietro M. 1530, *De Orbe Novo* (на латински език); 1555, London (първо издание на английски език):

<https://archive.org/details/deorbenovoeightd01angh/mode/2up?view=theater> (1.12.2024)

Rowlandson, M. 1682, *The Sovereignty and Goodness of God: Being A Narrative of the Captivity and Restoration of Mrs. Mary Rowlandson* – Cambridge, Massachusetts:

<https://www.gutenberg.org/files/851/851-h/851-h.htm> (1.12.2024)

Seaver, James E. 1824, *Narrative of the Life of Mrs. Mary Jemison* – Pembroke:

<https://www.gutenberg.org/files/6960/6960-h/6960-h.htm>

Vaughan, Alden T., Richter, Daniel K., *Crossing the Cultural Divide: Indians and New Englanders, 1605–1763*: <https://www.americanantiquarian.org/proceedings/44517639.pdf> (1.12.2024)